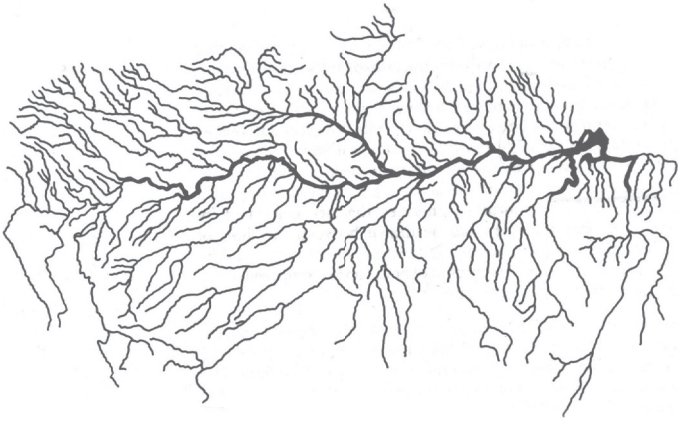

Inhoud

Rupert	9
IJssel	47
Dart	71
Tjågnårsisjågåsj	105
Pacific Crest Trail	131
Li	169
Maas	199
Epiloog	241
Dankwoord	247
Illustraties	249
Bronnen	251

Rupert

Aanvankelijk dacht ik dat Nemaska op Hawaï lag, maar toen mijn moeder en ik *De Grote Bosatlas* erbij pakten om te kijken waar ik nou precies heen zou gaan, bleek Nemaska een kleine nederzetting te zijn in het subarctische noorden van Canada. Dat was geen reden voor teleurstelling – ik verlangde niet in het bijzonder naar de zon – maar het was wel handig om te weten met inpakken. Ik had me bovenal door mijn intuïtie laten leiden om dit avontuur aan te gaan. Gail Whiteman, een Canadese docente aan de Rotterdam School of Management, had me op dit spoor gezet. Zij had onderzoek gedaan naar grote bosbouw- en mijnbouwbedrijven die in de leefgebieden van inheemse volkeren grondstoffen winnen, van de Amazone tot aan de poolcirkel. Daar wilde ik meer van weten. Misschien zou ik haar onderzoek kunnen voortzetten – voor mijn eigen proefschrift wellicht. Toen ik haar daarnaar vroeg in de zomer van 2005 vertelde Gail dat er een paar weken later een kanotocht zou worden georganiseerd om te protesteren tegen de geplande aanleg van een waterkrachtcentrale in een wilde rivier in het leefgebied van de inheemse Cree. ‘Dan moeten we daarheen,’ flapte ik eruit.

Op zondag 17 juli 2005 vlieg ik vanuit Amsterdam naar Montréal en, vier dagen later, met een klein vliegtuig van Air Creebec naar Nemaska. Er zitten slechts drie andere passagiers in het vliegtuig. Tijdens de landing druk ik mijn neus tegen het vliegtuigraam. Zonnestrallen scheren langs eenzame wolken die schaduwen vormen op de aarde. Over die aarde ligt een koele, groene oceaan van bomen. Ik speur het uitgestrekte landschap onder me af naar een herkenningspunt, een open plek in het bos, een elektriciteitspaal voor mijn part, iets wat duidt op de aanwezigheid van mensen. Maar ik zie niets anders dan bomen.

Vlak voor we landen wijkt de oceaan van bomen uiteen en verschijnt een weg van zand en kiezels. Met een angst-aanjagend kabaal zet de piloot het vliegtuig aan de grond. Eenmaal buiten loopt mijn neus vol met de frisse geur van sparren- en dennennaalden. Het is hartje zomer, maar de winterse kou hangt nog in de lucht.

Op de provisorische landingsbaan staat Lillian me op te wachten. Achter haar staan een paar kinderen te dralen. Gail had me per mail aan Lillian voorgesteld, zij hadden elkaar leren kennen tijdens het onderzoek van Gail, en Lillian had me aangeboden om bij haar te logeren. Net als ik draagt Lillian een capuchontrui en een spijkerbroek. Haar zwarte haar zit, net als dat van mij, in een lange vlecht. Wanneer ik voor haar sta zie ik dat we ook nagenoeg even lang zijn.

‘Wanneer ben je hier vertrokken?’ vraagt ze lachend.

Ik kijk achterom. Ik ben toch net aangekomen?

Verward kijk ik haar aan, maar ze vraagt niet verder.

Ik antwoord niet. Misschien heb ik haar niet goed verstaan.

Samen met haar twee kinderen Neebin en Sebastian rijden we van het vliegveld naar Nemaska. ‘Dit is de Rupert,’ wijst Lillian, wanneer we een brug over rijden.

Opgewonden kijk ik uit het raam.

‘Vanuit Lake Champion, hier links, stroomt het water naar de Rupert. Vroeger lag Nemaska aan haar oevers, maar wanneer de dam er komt, dan loopt het daar helemaal onder water. Iedereen heeft Old Nemaska al verlaten.’

Ik zwijg even.

‘Wat betekent Nemaska eigenlijk?’ vraag ik dan, terwijl ik uit het raam tuur.

‘Plek waar veel vissen leven,’ zegt Lillian.

Langzaam rijden we het dorp binnen. Een eenzame hond steekt de weg over. Lillian zwaait naar een passerende auto. ‘Dat is Cheryl, mijn schoonzus.’ En even later: ‘Daar rijdt mijn dochter Tera.’

‘Het lijkt wel alsof iedereen hier familie is.’

‘Bijna wel,’ lacht ze. ‘We zijn hier met een paar honderd man. Acht kinderen zijn van mij. En ik heb ook al zes kleinkinderen!’

Ik had me niet echt een voorstelling gemaakt van hoe het er hier uit zou zien, maar onbewust had ik toch een beeld in mijn hoofd van een pittoresk dorp met authentieke houten huizen waar de Cree nog op traditionele wijze vissen en met elkaar samenleven. Wellicht was dat ooit ook zo, in Old Nemaska, maar het nieuwe dorp lijkt meer op een woonwagenkamp. Langs gravelwegen zijn lukraak wat stacaravans neergekwakt. Overal staan grote Amerikaanse terreinwagens en pick-ups geparkeerd. De deur van Lillians huis zit niet op slot. Al leunend tegen de deurpost trekken Neebin en Sebastian hun schoenen

uit, Lillian en ik volgen. Onder de kapstok ligt een berg leren sneeuwlaarzen, stevige bergschoenen en kleurige kindergympen.

Binnen is het groter dan het net van buiten leek. Centraal in de open ruimte staat een reusachtige koelkast. De televisie staat aan, Tom racet achter Jerry aan, grijpt mis, en wordt onderbroken door een reclame voor tandpasta. Rechts in de hoek staat een lange eettafel en daarachter een boekenkast, aan de muren hangen wat schilderijtjes van ganzen en beren naast foto's van, alweer ganzen, kinderen en kleinkinderen. Boven de tafel hangt een van kleine sparrentakken gevlochten gans.

‘Ik ben brood aan het maken,’ zegt Lillian. ‘Bannock, een traditioneel recept. Een beetje cake-achtig, je vindt het vast lekker. Maar kom, ik laat je eerst even je kamer zien. Dan kun je je tas kwijt.’

Ik volg Lillian een trap af. ‘Je slaapt in de kamer van Sebastian. Hier is de badkamer, daar kun je een handdoek pakken.’

Terug in de woonkamer schenkt Lillian thee in en rolt een sigaret. De thee ruikt naar dennennaalden en smaakt heerlijk.

Lillian grijnst. ‘Lekker, hè?’

‘Ja, verrukkelijk! Wat is dit voor thee?’

‘Labradorthee. Dat zijn bladeren van de wilde labradorstruik die worden geoogst in de moerassen van Quebec. Ik heb ze zelf geplukt. Wanneer de jacht 's winters lastig was overleefden onze voorouders in de bush door zulke thee te drinken.’

Ik vraag naar alle ganzen in de woonkamer.

‘Ganzen vormen een belangrijk onderdeel van ons traditionele leven. Elk jaar in mei vieren we hier Goose Break.

Dan trekken families twee weken de wildernis in met hun witte kano's om op migrerende ganzen te jagen.'

'Waarom in witte kano's?'

'Wanneer het ijs smelt en er nog overal sneeuw ligt, val je niet zo op. We hebben trouwens ook een Moose Break, dat is in november, dan jagen we traditioneel op elanden.'

De volgende ochtend komt Freddy langs. Freddy is een goede vriend van Lillian, hij leeft een groot deel van het jaar van en in de wildernis. Met Lillian en Freddy rijd ik mee naar het centrum van het dorp, waar het gemeentekantoor, de school en de bibliotheek naast elkaar liggen. Hoewel het dorp klein is, zie ik vrijwel niemand lopen. Iedereen doet alles met de auto. Hier en daar zie ik wat kinderen spelen.

'Hé opa, kun je wat missen?' Twee kinderen, niet veel groter dan de banden van onze auto, houden hun handen uitgestoken.

Freddy laat het raam zakken, kijkt de kinderen nauwelijks aan, graait in zijn broekzak en geeft hun een paar munten. 'Dertig jaar geleden bestond het concept geld hier niet eens,' zucht hij wanneer we verder rijden.

In het dorp is een buurtsuper met een heel beperkt assortiment: hamburgers, chips, snoep en in de zomer ijs. Voor serieuze boodschappen kun je gerust een dag uittrekken: de dichtstbijzijnde grote stad, het achtduizend inwoners tellende Chibougamau, ligt op dik vijf uur rijden. Bij het winkeltje stappen we uit, Lillian laat de motor draaien.

Op de terugweg rijden we langs een opvallend groot gebouw.

'Wat is dát?' vraag ik verbaasd, terwijl we er stapvoets langsrijden.

‘De ijshockeyhal,’ zegt Lillian trots. ‘Die hebben we gekregen als tegemoetkoming voor het James Bay Project.’

In het vliegtuig naar Montréal had ik daar al wat over gelezen, een miljardenproject om elektriciteit op te wekken uit waterkracht, gestart in 1971 en nog steeds niet afgerond. Onder het mom van het opwekken van schone energie werden drie rivieren, de Eastmain, de Opinaca en de Caniapiscau, omgeleid naar een rivier met de toepasselijke naam, La Grande Rivière. In die rivier werden drie gigantische waterreservoirs aangelegd achter een dam van vier kilometer breed. De Cree en de Inuit zagen daardoor 11500 vierkante kilometer van hun onaangetaste wilde leefgebied onder water verdwijnen. Meer dan een kwart van Nederland. Hele dorpen moesten wijken. Daarnaast belandde er kwik in het water, dat eerder was gebruikt bij de zilverbijbouw. Volgens een onderzoek dat ik had gelezen was de vorm, de grootte en de smaak van de steur, een vis die hier veel voorkomt, hierdoor veranderd. Veel waterleven raakte vergiftigd en soms gingen de vissen en massa dood. Ook werden de Cree, viseters bij uitstek, geregeld ziek. De regering raadt mensen tegenwoordig aan om minder vis te eten.

Iedereen had dit drama eigenlijk kunnen zien aankomen: vanaf het begin af aan was het James Bay Project nogal controversieel. Toen de premier van Quebec de plannen aankondigde, protesteerden de Cree meteen. Niemand had hen iets gevraagd en de regering deed voorkomen alsof het allemaal al besloten was. In 1975 sloten de Cree-leiders alsnog een deal met de overheid van Quebec: in ruil voor de exploitatie van hun land ontvingen de inheemse bewoners 225 miljoen Canadese dollar en behielden ze het alleenrecht om te blijven vissen en jagen in het gebied. Hydro Quebec, het overheidsbedrijf van de

staat Quebec dat de waterkrachtcentrale ontwikkelde, verkocht de elektriciteit grotendeels aan de Amerikaanse staten New York, New Hampshire, Vermont en Maine. Twintig jaar later besloot de toenmalige gouverneur van New York het contract met Hydro Quebec op te zeggen, omdat de Amerikaanse staat ergens anders goedkoper elektriciteit kon inkopen.

Lillian heeft geregeld dat ik voor de kanotocht een tent mag lenen van ene Jimmy. Hij stelt voor dat ik die vanavond kom ophalen tijdens een feestje bij hem thuis. Wanneer ik aankom hoor ik de diepe hiphopbas dreunen. Voordat ik de deur open kan doen, komt er iemand naar buiten met bloed in haar gezicht. Ik schrik en vraag haar waar Jimmy is.

‘Hij is bezopen, man,’ antwoordt ze kortaf.

Zelf lijkt ze mij ook verre van nuchter.

Ik stap naar binnen en ik zie een paar mensen dansen in de woonkamer, drie mannen zitten op een bank, ze schreeuwen tegen elkaar om zich verstaanbaar te maken. Een zoete popcorngeur walmt door het huis. In de keuken worden hamburgers gebakken. Ongemakkelijk kijk ik om me heen, op zoek naar Jimmy. Ik weet niet meer hoe het begint, maar uit het niets wordt er gevochten. Recht voor mijn neus, een jong stel. Eerst staan ze tegen elkaar te schreeuwen, maar voor ik het weet, slaan ze elkaar, geen zachte tikken, maar echt, met volle vuist. Mijn maag draait zich om. *Wegwezen*. Maar ik blijf gechoqueerd staan en kijk om me heen. Het feest lijkt gewoon door te gaan. Een paar mensen mengen zich in de vechtpartij, maar de meesten negeren wat niet te negeren valt. Er wordt veel te veel

gezopen. Gegil uit de keuken, weer een vechtpartij, twee meiden trekken elkaar de haren uit. Tijd om op te stappen, die tent komt morgen wel.

De volgende ochtend arriveert Gail in Nemaska. Ze heeft haar man Thaddeus en hun twee zoontjes Max en Brix meegenomen. Het is lang geleden dat zij hier was en haar gezin is hier nog nooit geweest. Ze slapen in de kamer tegenover mij. Samen gaan we op bezoek bij Linda, bij wie Gail ten tijde van haar onderzoek heeft gewoond. Wanneer we binnenkomen zit Linda op de bank, ze kan bijna niet meer lopen. Aan de muur hangen oude zwart-witfoto's. De Cree op de foto's van vroeger zien er stoer, slank en sterk uit, volstrekt anders dan wat ik de afgelopen dagen om me heen heb gezien. Het lijkt wel alsof iedereen hier met overgewicht wordt geboren.

Thuis had ik me voorgenomen om zo veel mogelijk te weten te komen over de Cree, over hun manier van leven, hun tradities en hun leefgebied in de ruige wildernis. En natuurlijk over de veranderingen die gaande zijn en hoe ze die ervaren. Ik had me voorgesteld om mijn gesprekken in Nemaska op te nemen en uit te schrijven, maar ik merk al snel dat de Cree dat niet prettig vinden. Ook Linda kijkt me ongemakkelijk aan wanneer ik mijn notitieboekje erbij pak. *Wat wil die jonge vrouw van me?* Ik zie het haar denken. Gauw stop ik mijn boekje weer in mijn tas. Eenmaal thuis bij Lillian deel ik mijn ongemak hierover.

‘Wij Cree hebben een orale traditie,’ vertelt ze. ‘Onze eeuwenoude verhalen worden doorverteld, generatie op generatie. Ze worden niet opgeschreven.’